

УДК 342.9

Д.М. КОБЕЛЬКА, Львівський університет
бізнесу та права

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Ключові слова: класифікація, правопорушення, фінанси, правопорушення у фінансовій сфері, кримінальні, адміністративні, цивільно-правові, дисциплінарні та фінансові правопорушення

Дослідження теоретико-методологічних засад правопорушень у фінансовій сфері вимагає виваженого підходу до висвітлення питання класифікації правопорушень у фінансовій сфері. Адже класифікація правопорушень у цій сфері може здійснюватися за багатьма критеріями, але в науковій літературі, наразі, не має єдиної узгодженої позиції щодо критеріїв класифікації таких правопорушень.

Окремі аспекти характеристики видів правопорушень у фінансовій сфері були предметом наукових пошуків таких вчених, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, А.І. Берлач, В.М. Гарашук, Є.В. Додін, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, М.П. Кучерявенко, Є.А. Лукашова, Д.В. Лученко, А.В. Малько, М.А. Матузов, О.В. Негодченко, В.І. Олефір, В.Ф. Опришко, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, О.Ф. Скакун, М.М. Тищенко та інші. Проте, проблеми класифікації правопорушень у фінансовій сфері залишилися поза увагою вчених. Отже, метою статті є аналіз наукових підходів до виокремлення видів правопорушень у фінансовій сфері та на цій основі вироблення критеріїв класифікації правопорушень у фінансовій сфері.

У загальній теорії фінансового права вважається, що в сфері фінансової діяльності слід розрізняти три види правопорушень: кримінальні злочини, адміністративні правопорушення та фінансово-правові правопорушення, врегульовані нормами галузі фінансового права [1, с.126]. Разом із тим, на нашу думку, такий підхід до виокремлення видів правопорушень у фінансовій сфері є не зовсім

вірним, так як не в повній мірі розкриває їх. Вважаємо, що для більш повної та всебічної характеристики видів зазначених правопорушень, необхідно навести конкретні критерії їх класифікації. Так, у залежності від ступеня суспільної небезпеки та заподіяної шкоди, правопорушення в фінансовій сфері можна класифікувати таким чином:

1) кримінальні правопорушення або злочини. Говорячи про кримінальні злочини (правопорушення) в фінансовій сфері необхідно зазначити, що згідно зі ст.11 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. (далі – КК України), злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [2]. Злочин, зауважує С.І. Селецький у підручнику «Кримінальне право України. Загальна частина», у тому числі в фінансовій сфері, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Саме тому, наголошує вчений, йому притаманні всі ті об'єктивні та суб'єктивні властивості, які характеризують будь-яку людську поведінку: фізичні властивості – той чи інший рух тіла або утримання від нього, використання фізичних, хімічних, біологічних та інших закономірностей навколишнього світу; психологічні властивості – прояви свідомості та волі, мотивація поведінки; її цілеспрямованість [3, с.30]. Як приклад, кримінальних правопорушень у фінансовій сфері можна навести наступні:

– ст.210 КК України: нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;

– ст.211 КК України: видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, – карається штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

– ст.212 КК України: умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці дії призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, – карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

– ст.212-1 КК України: умисне ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів дохо-

дів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [2];

2) адміністративні правопорушення. Характеризуючи адміністративні правопорушення в фінансовій сфері необхідно зазначити, що відповідно до ст.9 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року (далі – КУпАП) адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління й за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [4]. При цьому, авторський колектив підручника «Адміністративне право України» зауважує, що адміністративне правопорушення (проступок), у тому числі в фінансовій сфері, характеризується низкою ознак: це передусім діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, а також акт зовнішнього вияву ставлення особи до реальної діяльності інших людей, суспільства, держави [5, с.372]. Так, перелік адміністративних правопорушень у фінансовій сфері міститься в Розділі II «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність» Главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності» КУпАП. Прикладом вищенаведених правопорушень можуть слугувати наступні:

– ст.163-1 КУпАП: відсутність податкового обліку, порушення керівниками й іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій встановленого законом порядку ведення податкового обліку, в тому числі неподання або несвоєчасне подання аудиторських висновків, подання яких передбачено законами України, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.163-2 КУпАП: неподання або несвоєчасне подання посадовими особами підприємств, установ та організацій платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб у розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.163-3 КУпАП: невиконання керівниками й іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій, включаючи установи Національного банку України, комерційні банки й інші фінансово-кредитні установи, законних вимог посадових осіб органів доходів і зборів, перелічених у підпунктах 20.1.3, 20.1.24, 20.1.30, 20.1.31 пункту 20.1 статті 20 Податкового кодексу України, – тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.163-4 КУпАП: неутримання або перерахування до бюджету сум податку на доходи фізичних осіб при виплаті фізичній особі доходів, перерахування податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів підприємств, установ та організацій (крім випадків, коли таке перерахування дозволено законодавством), неповідомлення або несвоєчасне повідомлення державним податковим інспекціям за встановленою формою відомостей про доходи громадян, – тягне за собою попередження або накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ та організацій, а також на громадян – суб'єктів підприємницької діяльності в розмірі від двох до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.164-1 КУпАП: неподання або несвоєчасне подання громадянами декларацій про доходи чи включення до декларацій перекручених даних, неведення обліку або неналежне ведення обліку доходів і витрат, для яких законами України встановлено обов'язкову форму обліку, – тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.164-2 КУпАП: приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків, відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку, внесення неправдивих даних до фінансової звітності, неподання фінансової звітності, несвоєчасне або неякісне

проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей, несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану підприємства державного сектору економіки та звіту про його виконання, перешкоджання працівникам органу державного фінансового контролю в проведенні ревізій і перевірок, невжиття заходів по відшкодуванню з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності, – тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– ст.164-12 КУпАП: включення недостовірних даних до бюджетних запитів, що призвело до затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань; порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку й термінів здійснення такої оплати; здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова в проведенні платежу органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів; порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік, – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4];

3) цивільно-правові правопорушення. Дані правопорушення являють собою суспільно шкідливі вчинки, які полягають у порушенні громадянами й організаціями майнових та особистих немайнових відносин, що складаються між суб'єктами права та становлять для них матеріальну та духовну цінність. При цьому, залежно від характеру цивільно-правового порушення розрізняють:

– договірні правопорушення, що пов'язані з порушенням зобов'язань сторін цивільно-правового договору;

– позадоговірні (деліктні) правопорушення, що пов'язані з недотриманням чи невиконанням вимог цивільно-правових норм [6, с.600].

Так, згідно із ст.22 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі – ЦК України), особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. При цьому збитками є:

– втрати, яких особа зазнала в зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

– доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Більш того, відповідно до ст.611 ЦК України в разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

– припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;

– зміна умов зобов'язання;

– сплата неустойки;

– відшкодування збитків та моральної шкоди [7];

4) дисциплінарне правопорушення. Як зауважують у науково-правових колах, зазначене правопорушення являє собою суспільно шкідливі протиправні діяння, які полягають у невиконанні чи неналежному виконанні робітником, службовцем, солдатом, студентом виробничих, службових, військових або навчальних обов'язків, порушенні правил внутрішнього трудового розпорядку діяльності підприємств, установ, організацій (прогул, пропуски навчальних занять, запізнення на роботу тощо) [6, с.600]. На перший погляд може здатися, що дисциплінарні правопорушення не мають відношення до фінансової сфери. Разом із тим, чинним національним законодавством України передбачені випад-

ки, коли дотримання фінансової дисципліни є прямим обов'язком посадової особи. Зокрема, згідно із ст.121 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. (далі – БК України) посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть, зокрема, дисциплінарну відповідальність. При цьому, згідно із ч.2 ст.123 зазначеного нормативно-правового акта, керівники органів, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, несуть персональну відповідальність у разі вчинення ними порушення бюджетного законодавства та невиконання вимог щодо казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів [8];

5) фінансові правопорушення. На даний вид правопорушень у фінансовій сфері слід звернути особливу увагу. Так, у науково-правових колах зустрічаються різні позиції щодо інституту фінансових правопорушень. Зокрема, в науково-правових колах звертають увагу на те, що фінансове правопорушення – це протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) колективного або індивідуального суб'єкта правовідносин у сфері фінансової діяльності держави, муніципальних органів влади, за яке законодавством передбачена фінансова відповідальність (фінансові санкції) [1, с.127]. При цьому слід зауважити, що в науково-правових колах зустрічаються випадки ототожнення понять «фінансове правопорушення» та «правопорушення в фінансовій сфері». Разом із тим, як слідує з зазначених нами вище положень правопорушення в фінансовій сфері (порушення фінансового законодавства) є ширшою за своїм змістом категорією за категорію «фінансове правопорушення», так як включає всі види порушень норм фінансового законодавства. Більш того, необхідно звернути увагу на те, що визначення ознак і складу фінансового правопорушення відзначається рядом складнощів, зумовлених відсутністю законодавчого тлумачення фінансово-правової відповідальності [1, с.126]. Так, у якості приклада, варто навести вислів авторського колективу підручнику «Фінансове право». Зокрема, вчені зауважують, що й дотепер науковці та

практики висловлюють протилежні позиції щодо такого інституту як «фінансова відповідальність» (яка настає за вчинення фінансових правопорушень): від визнання фінансово-правової відповідальності самостійний видом юридичної відповідальності до повного заперечення існування цього виду відповідальності [9, с.90]. Разом із тим, слід зазначити, що Податковий кодекс України від 02.12.2010 року (далі – ПК України) встановив, що за порушення законів з питань оподаткування й іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, окрім кримінальної та адміністративної відповідальності, застосовується також відповідальність фінансова. Більш того, згідно із ст.111 вищенаведеного нормативно-правового акта, фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування й іншого законодавства встановлюється та застосовується згідно з ПК України та іншими законами. Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [10]. Як справедливо було зазначено, фінансова відповідальність, будучи лише одним із виявів відповідальності за порушення фінансового законодавства, так само має складний характер, оскільки повинна включати відповідальність у всіх сферах фінансової діяльності держави (у сферах оподаткування, бюджету, грошового обігу, обігу валютних цінностей тощо) [9, с.91].

Таким чином, закріплення на законодавчому рівні такого інституту як «фінансова відповідальність» свідчить і про наявність фінансових правопорушень, внаслідок вчинення яких такий вид відповідальності й настає. Разом із тим, на нашу думку, логічно було б закріпити визначення поняття «фінансове правопорушення» на рівні кодифікованого законодавства, що регулює правовідносини в фінансовій сфері. Як приклад, фінансових правопорушень можна навести наступні:

– ст.117 ПК України: неподання в строки та у випадках, передбачених ПК України, заяв або документів для взяття на облік у відповідному контролюючому органі, реєстрації змін місцезнаходження чи внесення інших змін до

своїх облікових даних, неподання виправлених документів для взяття на облік чи внесення змін, подання з помилками чи в неповному обсязі, неподання відомостей стосовно осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку та/або складення податкової звітності, відповідно до вимог встановлених ПК України – тягнуть за собою накладення штрафу на самозайнятих осіб у розмірі 170 гривень, на юридичних осіб, відокремлені підрозділи юридичної особи чи юридичну особу, відповідальну за нарахування та сплату податків до бюджету під час виконання договору про спільну діяльність, – 510 гривень;

– ст.118 ПК України: неподання банками або іншими фінансовими установами відповідним контролюючим органам в установленій ст.69 ПК України строк повідомлення про відкриття або закриття рахунків платників податків – тягне за собою накладення штрафу в розмірі 340 гривень за кожний випадок неподання або затримки;

– ст.119 ПК України: неподання або порушення порядку подання платником податків інформації для формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб – платників податків, передбаченого ПК України, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 85 гривень;

– ст.120 ПК України: неподання або несвоєчасне подання платником податків або іншими особами, зобов'язаними нараховувати та сплачувати податки, збори податкових декларацій (розрахунків), – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 170 гривень, за кожне таке неподання або несвоєчасне подання;

– ст.121 ПК України: незабезпечення платником податків зберігання первинних документів, облікових та інших реєстрів, бухгалтерської та статистичної звітності, інших документів з питань обчислення і сплати податків і зборів протягом установлених ст.44 ПК України строків їх зберігання та/або ненадання платником податків контролюючим органам оригіналів документів чи їх копій при здійсненні податкового контролю у випадках, передбачених ПК України, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 510 гри-

вень [10].

Отже, за таким критерієм класифікації як ступень суспільної небезпеки та заподіяної шкоди, серед правопорушень у фінансовій сфері можна виділити кримінальні, адміністративні, цивільно-правові, дисциплінарні та фінансові правопорушення. При цьому зауважимо, що вищенаведений критерій класифікації майже в повній мірі характеризує види правопорушень у досліджуваній сфері, а тому може бути обраний у якості основного. Разом із тим, дослідження вищенаведеного критерію класифікації правопорушень у фінансовій сфері дозволяє виокремити додаткові критерії такої класифікації. Зокрема, мова йде про те, що правопорушення в фінансовій сфері можна класифікувати також в залежності від видів юридичної відповідальності, що передбачені за їх вчинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансове право : підручник / відп. ред. Гетманець О. П. – Х. : Еспада, 2008. – 416 с.
2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р., № 2341–III // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Селецький С. І. Кримінальне право

України. Загальна частина : навчальний посібник / Селецький С. І. – К. : Центр учбової літ., 2008. – 248 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р., № 8073–X // ВВР Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

5. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник]. – Вид. 2-е, перероб. і доповн. / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.

7. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435–IV // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

8. Бюджетний кодекс України : від 08.11.2010 р., № 2456–VI // ВВР України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.

9. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2013. – 400 с.

10. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р., № 2755–VI // ВВР України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

Кобелька Д. М. Класифікація видів правопорушень у фінансовій сфері / Д. М. Кобелька // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 141–146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_24.pdf

Наведено теоретичні підходи до класифікації видів правопорушень у фінансовій сфері. За ступенем суспільної небезпеки та заподіяної шкоди, серед правопорушень у фінансовій сфері виділено: кримінальні, адміністративні, цивільно-правові, дисциплінарні та фінансові правопорушення. Надано характеристику зазначеним видам правопорушень.

Кобелька Д.М. Классификация видов правонарушений в финансовой сфере

Приведены теоретические подходы к классификации видов правонарушений в финансовой сфере. По степени общественной опасности и причиненного вреда, среди правонарушений в финансовой сфере выделены: уголовные, административные, гражданско-правовые, дисциплинарные и финансовые правонарушения. Охарактеризованы указанные виды правонарушений.

Kobelka D.M. Classification of Crimes in the Financial Sector

The article presents a theoretical approach to the classification of offenses in the financial sector. The degree of public danger and damages, including crimes identified in the financial sector, criminal, administrative, civil, disciplinary and financial violations. It was characterized of specified types of offenses.